

G. Fekete Éva – Lipták Katalin: Közfoglalkoztatásból szociális szövetkezet?¹

(Kivonat)

A tanulmány arra keresi a választ, hogy a szociális szövetkezetek mennyiben tekinthetők a társadalmi gazdaság részét képező valódi szövetkezeteknek, hogyan tudnak együtt élni a korábban megalakult társadalmi vállalkozásokkal, tudnak-e tartós foglalkoztatást piaci viszonyok között biztosítani, és hogy milyen hatással lesznek a helyi gazdaság többi szereplőjére. A szerzők a posztmodern foglalkoztatási modell² és a közfoglalkoztatás történeti áttekintését követően fordulnak a közfoglalkoztatásból a társadalmi gazdaságba való átlépés témájához. Ez utóbbi irány egyik változata a START közfoglalkoztatási programok szociális szövetkezetté alakítása.

A szociális szövetkezetek legnagyobb arányban a legnagyobb közfoglalkoztatást mutató megyékben jöttek létre. Kivételt jóformán csak Békés és Csongrád megye képeznek. Az előbbiben az indokoltnál kisebb, az utóbbiban nagyobb sűrűségben találkozhatunk bejegyzett (nem feltétlenül működő) szociális szövetkezettel. Említésre méltó még Tolna megye kiemelkedő aktivitása e téren.

A kormányzati tervek szerint a közfoglalkoztatás mezőgazdasági mintaprogramjaiban a saját bevétel növekedése mellett arányosan csökkenő állami támogatásban részesülnek a közfoglalkoztatók. Amennyiben a program önfenntartóvá válik, egyik lehetséges alternatívaként a résztvevők szociális szövetkezetet alakíthatnak. Az önkormányzatok tagként vehetnek részt a szövetkezetben, így a korábban a beruházási és dologi költségek támogatásával általuk vásárolt nagy értékű gépeket, berendezéseket a szociális szövetkezet ingyenesen használhatja. Így a közfoglalkoztatottak önfoglalkoztatóvá, szövetkezeti taggá vagy szövetkezeti alkalmazottakká válva kiléphetnek az elsődleges munkaerőpiacra³.

A helyi önkormányzatok rendelkeznek a termeléshez, szolgáltatáshoz szükséges eszközökkel (földdel, épülettel, gépekkel), valamint ők uralják a helyi szolgáltatási piac egy jelentős részét. Üzemeltetik a közkonyhákat, az egészségügyi, szociális, rekreációs ellátó

¹ in: Lukovics Miklós – Zuti Bence (szerk.) 2014: A területi fejlődés dilemmái. SZTE Gazdaságtudományi Kar, Szeged, 123-142. o. <http://www.eco.u-szeged.hu/download.php?docID=40071>

² Szabó K. – Négyesi Á. (2004): Az atipikus munka térnyerésének okai a tudásgazdaságban. Közgazdasági Szemle, 51, 1, 46-65. o.

³ Bagó J. (2014): A közfoglalkoztatás intézményi átalakulása 2013-ban. Munkaügyi Szemle, 58, 4 10-19. o.

rendszereket, középületeik révén érdekeltek az energiaellátásban, a közterületek karban tartásában, feladatuk a közbiztonság megőrzése és a közösségi közlekedés biztosítása. A szociális szövetkezetként való működésnek azonban olyan követelményei vannak, amelyeknek csak erős közösségi háttérrel lehet megfelelni.

A közfoglalkoztatás szociális szövetkezetbe konvertálhatóságának indokai és feltételei

Indok:	Feltétel:
Önkormányzati források bevétele	Szövetkezeti alapelvek érvényesülése
<ul style="list-style-type: none"> • termőföld, ingatlan • technikai eszközök • adminisztratív munkaerő • menedzsment • piacok <ul style="list-style-type: none"> - üzleti: saját feladatokhoz - támogatott: rászorulóknak 	<ul style="list-style-type: none"> • önkéntesség és nyitott tagság • demokratikus tagi ellenőrzés • tagok gazdasági részvétele • autonómia és függetlenség • oktatás, képzés • szövetkezetek közötti együttműködés • közösség iránti elkötelezettség

A két forma alapvetően különbözik egymástól. Az egyik egy közfeladat ellátása, és mint ilyen a szociális gondoskodás keretébe sorolódik, míg a másik egy gazdasági vállalkozás. Egymásba konvertálhatóságuk több tényezőtől függ.

A közfoglalkoztatás és a szövetkezés alapvető jellemzőinek összehasonlítása

	Közfoglalkoztatás (közfeladat ellátása)	Szociális szövetkezet (társadalmi vállalkozás)
Cél	segély helyett munka	társadalmi / közösségi cél
Feladat	önkormányzati feladathoz kapcsolódva	piaci és közösségi szükségletek kielégítése
Értékesítés	nincs vagy közvetve	alapkövetelmény
Irányítás	önkormányzati testület / polgármester	demokratikus / taggyűlés
Attitűd	alkalmazotti	tulajdonosi
Munkáltató	polgármester	elnök
Időtartam	átmeneti (hónap)	határozatlan időre
Jövedelem	állam által garantált rászorulóknak segítése	piaci teljesítménytől függő jövedelem nincs eltérő minimálbér tagok érdekeltsége – részesedés közösségi alap
Kötelezettség	más munkát nem lehetett vállalni	máshol is vállalhat munkát

1. *Célok és tevékenységek:* A jelenlegi deklarált közfoglalkoztatási célok egy része egyben társadalmi cél is.
2. *Szervezeti és irányítási alapelvek:* a közfoglalkoztatás eddigi gyakorlatában az alkalmazottak alárendeltek, szigorú beosztás és ellenőrzés szerint dolgoznak. Az irányítás autokratikus. A szövetkezetben a tagok egyenrangúak, mindenkit egy szavazat illet meg, függetlenül a társadalmi státuszától. Ez egyúttal felelősség is.
3. *Forrásszerzés, kereskedelmi tevékenység:* A közfoglalkoztatás eredendően egyetlen forrásra, az állami támogatásra alapoz. A kereskedelmi tevékenység csak korlátozottan engedélyezett, a foglalkoztatásba visszaforgatható adománygyűjtés pedig egyáltalán nem jellemző. A szövetkezet számára szélesebb forrásszerzési lehetőségek állnak rendelkezésre, de ezekre fel is kell készülni.
4. *Foglalkoztatás jellege és jövedelem:* A közfoglalkoztatás rövid időszakra, alacsony fizetés mellett valósul meg és időtartama alatt nem enged más munkaviszonyt létesíteni⁴. A szövetkezetben határozatlan időre tagi státuszban vagy alkalmazottként lehet tevékenykedni, a díjazás is többféle lehet (fizetés, részesedés, természetbeni juttatás, kedvezmény, közösségi alapból nyújtott szolgáltatás), mint ahogyan egyszerre több munkaviszony is lehetséges. A foglalkoztatás tartóssága és a jövedelem a menedzsment és az alkalmazottak együttes teljesítményének piaci fogadtatásától függ. Nincs a fizetésben mesterséges korlátozás.
5. *Területi/helyi indokoltság:* Mindkét forma alkalmazása a komoly munkanélküliséggel sújtott térségekben indokolt. Mindkét forma veszélyt jelenthet a helyi üzleti vállalkozókra.

A két szektor sajátosságait az önkormányzati dominancia megőrzése mellett egyesítő „öszvér” megoldás komoly veszélyeket hordoz magában.

1. Ha a helyi önkormányzatok tagsága kötelező elemként jelenik meg, hosszú távon és országosan konzerválja a függőséget, a helyi önkormányzatoknak, a választott politikai

⁴ 2015. júliusától 90 napról 120 napra növekedett a közfoglalkoztató által fizetés nélküli szabadság engedélyezésének maximális időtartama. A közfoglalkoztató köteles a közfoglalkoztatott részére fizetés nélküli szabadságot engedélyezni, ha a közfoglalkoztatott a közfoglalkoztatási jogviszony időtartama alatt legalább 3, legfeljebb 120 nap időtartamú határozott idejű munkaviszonyt létesít. A létesített jogviszony időtartama alatt a közfoglalkoztatási jogviszony nem szűnik meg, csak szünetel.

testületnek való alárendeltséget. Ez könnyen a működést akadályozó kettős irányításhoz, vagy „alibi”, önkormányzati intézményként működő szervezet rögzüléséhez, az önkormányzatoktól várt anyagi előnyök reménye a más társadalmi vállalkozási formák kialakulásának megakadályozásához vezet.

2. A piaci lehetőségek kiaknázását visszafogja, ezzel a pénzügyi fenntarthatóságot nehezíti az önkormányzathoz és a költségvetési gazdálkodáshoz való kötődés.
3. A piacot és versenyt torzítja, a helyi vállalkozókat hátrányba kényszeríti az önkormányzat által kontrollált piacok “újrászabályozása”, ott a “saját vállalkozás” előnyökhöz juttatása.
4. A zárt, egyoldalú tagság, az alkalmazotti szemlélet, az autokratikus irányítás akadályozza a valós társadalmi vállalkozások kialakulását a szövetkezés gondolatának beérését.
5. A központi és helyi politikától való függőség torzítja a társadalmi célokat, a foglalkoztatást könnyen klientúra építésre használhatja.

A közfoglalkoztatás jelenlegi rendszerében elindult START mintaprogramok deklarált céljaikban és tevékenységeikben hasonlítanak a lehetséges szövetkezeti célokhoz és tevékenységekhez. Ám jelenlegi képességük kereskedelmi bevételek szerzésére gyenge. Ugyancsak hiányzik az önállóság, a demokratikus irányítás, a tagok tulajdonosi szemlélete, az alkalmazottak felkészültsége a vegyes gazdaságban való munkavállalásra. Az átmenetet akadályozó legkritikusabb pontnak a paternalizmus alapjául szolgáló alattvalói szemlélet levetkőzését és ezzel együtt a vállalkozói gondolkodás megerősödését, valamint a helyi önkormányzatokhoz fűződő viszonyt látják. A két probléma a szövetkezeteknek helyi önkormányzatok által kontrollált piacokra való belépésében fonódik össze. A szerzők az üzleti viszonyok között fenntarthatóan működő non-profit gazdasági társágokban látják a START mintaprogramokat folytathatóknak. Életképes bevezetésükhöz a közösségek megerősítése, a társadalmi tőke növelése és a szolidáris üzleti gondolkodás fejlesztése elengedhetetlen.